

YHDENVERTAISUUS- JA TASA- ARVOLAUTAKUNTA/Täysistunto (ään.)

Luottokelpoisuuden arviointimenettely, toimivalta, välitön moniperusteinen syrjintä, sukupuoli, kieli, ikä, asuinpaikka, taloudelliset syyt, uhkasakko

Diaarinumero: YVTLTK/2XX/2017

Antopäivä: XX.XX.2018

Asian tausta

Yhdenvertaisuusvaltuutetun asiaan osallisen puolesta lautakuntaan tekemä hakemus koskee väitettyä syrjintää luottopalveluiden saamisessa. Asiaan osallinen henkilö on talotarvikkeita verkkokaupasta heinäkuussa 2015 ostaessaan hakenut luottoa ostosten rahoittamiseksi. Luottihakemukset ovat koskeneet suuruudeltaan X ja XX euron ostoja. Luottoyhtiö ei kuitenkaan myöntänyt luottoja. Saatuaan tiedon kielteisestä luottopäätöksestä, luotonhakija oli tiedustellut luottoyhtiöltä syytä kielteiseen luottopäätökseen. Hänelle oli ensin 8.7.2015 vastattu, ettei luottopäätöstä perustella ja myöhemmin 16.7.2015, että se oli perustunut luottotietopalveluiden tilastollisiin menetelmiin perustuviin luottoluokituksiin, jotka eivät ota kantaa yksittäisen luotonhakijan maksuvalmiuteen, ja saattavat poiketa paljonkin luotonhakijan profiilista sekä tuntua luotonhakijasta epäoikeudenmukaisilta.

Luottopäätöksen perusteena ovat olleet luotonhakijasta luottoyhtiön sisäisistä rekistereistä saadut tiedot, luottorekisteristä saadut tiedot sekä luottoyhtiön käyttämästä ulkopuolisen palveluntuottajan pisteytysjärjestelmästä saatu pisteytys sekä saatuun pistemäärän perustuva luottomäärän porrastus. Luotonhakijalla ei ollut maksu- tai luottohäiriömerkintöjä luottoyhtiön sisäisissä rekistereissä tai luottorekisterissä. Luottoyhtiö ei selvittänyt luotonhakijan tulo- tai varallisuustietoja, eikä näitä tietoja kysytty luottihakemuslomakkeessa.

Luottoyhtiön käyttämässä pisteytysjärjestelmässä on pisteytetty muun muassa luotonhakijan asuinpaikka, sukupuoli, äidinkieli ja ikä. Pisteytysjärjestelmässä on laskettu väestötietojen pohjalta kuinka paljon kuhunkin ryhmään kuuluvilla oli prosentuaalisesti maksuhäiriöitä ja annettu pisteitä suhteutettuna siihen kuinka yleisiä maksuhäiriöt olivat kyseisessä ryhmässä. Koska miehillä oli enemmän maksuhäiriöitä kuin naisilla, kertyi miespuolisille henkilöille pisteytysjärjestelmässä vähemmän pisteitä kuin naispuolisille luotonhakijoille tai vastaavasti suomen kieltä äidinkielenään puhuville vähemmän pisteitä kuin äidinkieleltään ruotsinkielisille. Jos luotonhakija olisi ollut äidinkielenään ruotsia puhuva nainen hän olisi täyttänyt luottoyhtiön kriteerit hänen hakemansa luoton myöntämiselle.

Asiaan osalliselle miespuoliselle suomea äidinkielenään puhuvalle henkilölle pisteytysjärjestelmästä kertyneet pisteet olisivat luottoyhtiön käyttämässä porrastuksessa riittäneet enintään X euron suuruiseen luottoon. Jos luotonhakija olisi ollut nainen, hänelle olisi kertynyt pisteytysjärjestelmästä hänen hakemansa luoton myöntämiseen pisteytysporrastuksessa edellytetty pistemäärä. Samoin, jos luotonhakija olisi ollut ruotsinkielinen, hänelle olisi kertynyt haetun suuruiselta luotolta edellytetty pistemäärä. Vastaavasti myös luotonhakijan asuinpaikka ja ikä ovat vaikuttaneet kertyneeseen pistemäärään.

Käytetyllä pisteytysjärjestelmällä ei pystytä saamaan tarkkaa tietoa yksittäisen hakijan todellisesta tilanteesta, vaan käytetyn pisteytysjärjestelmän avulla on saatavissa vain tilastollinen arvio siitä, mikä herkkyys keskimäärin luotonhakijan profiiliin sopivalla hakijalla on maksuhäiriöihin.

Luottoyhtiön käyttämä porrastus siitä, kuinka suurta pistemäärää edellytettiin tietynsuuruisilta luotoilta, perustui yhtiön omiin luotonannon periaatteisiin.

Hakijan vaatimukset

Yhdenvertaisuusvaltuutettu pyytää yhdenvertaisuus- ja tasa-arvolautakuntaa tutkimaan, syyllistyykö Svea Ekonomi AB, Filial i Finland (jäljempänä Svea Ekonomi AB) yhdenvertaisuuslain 8 §:ssä kiellettyyn syrjintään, kun se on evännyt A:lta verkkokauppaostosten yhteydessä laskuluoton myöntämisen hänen asuinpaikkansa ja sellaisiin syrjintäperusteiksi luokiteltavien seikkojen kuten sukupuoli, ikä ja kieli sekä niiden yhteisvaikutuksen perusteella sekä kieltämään Svea Ekonomi AB:tä jatkamasta ja uusimasta syrjintää palvelutoiminnassaan ja asettamaan kieltopäätöksen tehosteeksi sen suuruisen uhkasakon, jonka se katsoo olevan tehokas, oikeasuhtainen ja varoittava.

Mikäli lautakunta katsoo, että tapauksen käsittelyyn liittyy vireillepano- tai toimivaltaongelmia sukupuoliulottuvuuden osalta, valtuutettu pyytää, että lautakunta tekee väliratkaisun menettelysäännöksiensä tulkintaan liittyvien asioiden ratkaisemiseksi, ja varaa yhdenvertaisuusvaltuutetulle tilaisuuden täydentää hakemustaan.

Hakijan perustelut

Yhdenvertaisuusvaltuutettu pitää perustuslain ja yhdenvertaisuuslain syrjintäkieltojen sekä kuluttajansuojalaissa luotonantajalle asetetun kuluttajan luottotietojen ja taloudellista asemaa koskevien tietojen selvittämiselvöllisyyden kannalta ongelmallisena, että Svea Ekonomi AB:n menettely näyttäisi painottuvan asiakkaan asuinalueen yleiseen varallisuusasemaan, eikä asiakkaaksi pyrkivän henkilön itsensä varallisuusasemaan ja takaisinmaksukykyyn. Yhdenvertaisuusvaltuutetun saaman selvityksen perusteella syntyy epäily, että A:n yksilöllistä luottokelpoisuutta ei ole tarkastettu ennen kielteisen luottopäätöksen antamista.

Yhdenvertaisuusvaltuutettu katsoo, että vaikka tilastollisista muuttujista muodostetaan yksilöllinen pisteytys, kyseessä ei ole henkilön tuloihin ja muuhun taloudelliseen asemaan perustuva yksilöllinen arviointi vaan pääosin syrjintäperusteisiin liittyviin syihin nojaava tilastollinen profilointi. Asiakasta ei käsitellä yksilönä, vaan pääosin syrjintäperusteisiin liittyvistä syistä muodostettuna tilastollisena profilointina, jota luotonantaja soveltaa kaikkiin profiiliin sopiviin henkilöihin, kuten tietyllä alueella asuviin, tiettyyn ikäryhmään kuuluviin ja tiettyä äidinkieltä puhuviin miehiin.

Yhdenvertaisuusvaltuutettu katsoo, että asiakkaan luotto on evätty pääosin sellaisten seikkojen yhteisvaikutuksen perusteella, jotka ovat luokiteltavissa syrjintäperusteiksi, ja asiaa voi näin ollen arvioida moniperusteisena syrjintänä. Valtuutettu pitää selvänä, että asiakas on asuinpaikkansa perusteella joutunut epäedulliseen asemaan, vaikka luottopäätös ei olisikaan perustunut yksinomaan kiellettyyn syrjintäperusteeseen, koska asuinpaikalla tai siihen kuuluviksi luettavilla tekijöillä on ollut merkittävä painoarvo Svea Ekonomi AB:n käyttämässä luottokelpoisuuspisteytyksessä niin, että asiakkaan asuinpaikka on tehnyt hänet tosiasiasa

luottokelvottomaksi. Tapauksessa jo yksittäisiin syrjintäperusteisiin liittyvä pisteytys on aiheuttanut sen, että A:lle ei ole myönnetty hänen hakemaansa luottoa.

Yhdenvertaisuusvaltuutettu pitää sinänsä hyväksyttävänä Svea Ekonomi AB:n tavoitetta myöntää luottoa takaisinmaksukykyisille luottokelpoisille henkilöille. Valtuutettu katsoo, ettei vastaajan käyttämällä kriteereillä voida tässä tapauksessa saavuttaa tavoitetta siitä, että luottoa myönnetään vain henkilöille, joilla oletetaan olevan maksukykyä. Vaikka kyseisillä kriteereillä voidaan saada seulotuksi henkilöitä, jotka eivät kyseisten kriteerien valossa näytä omaavan riittävää maksukykyä, ei kyseinen tilastollinen yleistys välttämättä kerro mitään asiakkaan todellisesta maksukyvystä luoton myöntämishetkellä. Asiakkaan todellinen tilanne voi poiketa täysin siitä, mitä yleistys antaa hänen tilanteestaan ymmärtää. Asiassa selvitetty maksuhäiriömerkinnän puuttuminen ei kerro luotonhakijan varallisuusasemasta muuta kuin sen, että henkilö maksaa laskunsa. Menetelmän käyttö voi johtaa siihen, että vakaat tulot ja takaisinmaksua tukevat indikaattorit omaava henkilö jää ilman luottoa.

Yhdenvertaisuusvaltuutettu pitää ymmärrettävänä, että luoton myöntämisen kriteerit ovat erilaiset riippuen haettavasta luottomäärästä. Kriteerit tai niistä tehtävät johtopäätökset eivät saa kuitenkaan johtaa syrjivään lopputulokseen. Valitulla keinolla ei edistetä hyväksyttävän tavoitteen saavuttamista niin, että vastaajan käyttämää luottoluokitusjärjestelmää voidaan pitää oikeasuhtaisena keinona hyväksyttävän tavoitteen saavuttamiseksi.

Valtuutettu toteaa lisäksi, etteivät muut edellä mainitut laissa tai lain esitöissä kielletyiksi mainitut syrjintäperusteet, kuten tietty sukupuoli, kieli tai ikä saa myöskään estää luoton myöntämistä, ellei esimerkiksi tiettyä ikärajaa voida oikeuttaa esimerkiksi alaikäisten suojelulla. Valtuutettu katsoo, että luottokelpoisuuden tilastolliseen arviointiin perustuvassa pisteytyksessä on annettu painoarvoa useille eri syrjintäperusteille niin, että syntyy oletama moniperustaisesta syrjinnästä.

Yhdenvertaisuusvaltuutettu toteaa, että jos A olisi ollut viralliselta äidinkieleltään ruotsinkielinen, hänelle olisi käytetyn pisteytyksen mukaisesti myönnetty laina. Riippumatta henkilön yksilöllisestä taloustilanteesta, muuta kieltä kuin ruotsia äidinkielenään puhuvan henkilön on vaikeampi saada luottoa alemman pisteytyksen vuoksi. Ruotsia äidinkielenään puhuvat saavat Svea Ekonomi AB:n käyttämän pisteytyksen mukaan X pistettä, suomea äidinkielenään puhuvat X pistettä ja muuta kieltä äidinkielenään puhuvat X pistettä. Erityisesti etniset vähemmistöt, joiden virallinen äidinkieli on jokin muu kuin suomi tai ruotsi, joutuvat luotonannossa muita epäedullisempaan asemaan.

Yhdenvertaisuusvaltuutettu katsoo, että virallisen äidinkielen pisteyttäminen luotonannosta päätettäessä johtaa de facto etniseen erotteluun, jonka oikeuttamiseksi ei ole esitettävissä sellaisia painavia perusteita, jotka olisivat perusoikeusjärjestelmän kannalta hyväksyttäviä.

Myös luotonhakijan ikä vaikuttaa hänen saamiinsa yhteispisteisiin, sillä 31 – 40 vuotiaiden ryhmään kuuluvana A sai X pistettä kun hän vähintään 51 -vuotiaana olisi saanut X pistettä, jolloin hänelle olisi myönnetty hänen hakemansa laina.

Asuinpaikkansa perusteella A sai X pistettä, koska hän asuu haja-asutusalueella, jonka asiakastiheyden alhaisuuden vuoksi tilastollista tietoa ei voida hyödyntää. A:lle on annettu X pistettä juuri siksi, että hän on ilmoittanut tietyn osoitteen. Svea Ekonomin mukaan pistemäärä johtuu siitä, että kyse on käytetyn menetelmän mukaisesta vakiotermistä tuntemattomille tienoille. Valtuutettu katsoo, että tällöin on selvää, että A:ta on kohdeltu epäsuotuisasti kaikkiin niihin henkilöihin nähden, jotka olisivat saaneet korkeammat pisteet asuinpaikkaan perustuvasta luottokelpoisuusarvion osasta. Yhdenvertaisuusvaltuutettu pitää asuinpaikkaan liittyvien pisteytysten osalta ilmeisenä, että luottoa hakevan henkilön asuinpaikka voi vaikuttaa olennaisessa määrin siihen, myönnetäänkö hänelle hänen hakemansa luotto. Jos A olisi asunut arvostetulla taajama-alueella, hän olisi todennäköisesti saanut korkeammat pisteet. Toisaalta vähemmän arvostettu alue olisi voinut vähentää hänen luotonsaantimahdollisuuksiaan nykyisestä. Svea

Ekonomi AB ei ole osoittanut, että tietyn vakioarvon antaminen luottokelpoisuusarviossa A:lle tämän osoitteen perusteella kertoisi mitään A:n maksukyvyistä tai sen puutteesta. Svea Ekonomi ei ole esittänyt tilastoja tai muuta aineistoa, joista kävisi ilmi, että alueen asukkaiden yleisten tietojen perusteella tehty oletus kertoisi mitään siitä, mikä on yksittäisen kyseisellä alueella asuvan henkilön takaisinmaksukyky.

Yhdenvertaisuusvaltuutettu toteaa, että sukupuolen arvottaminen pisteytyksessä sisältää vastaavia ongelmia, kuin edellä esitetyt yhdenvertaisuuslain kielletyt syrjintäperusteet. Luottokelpoisuuden arvioinnissa mieshakija saa X pistettä ja naishakija X. Jos A olisi ollut nainen, hänelle olisi myönnetty hänen hakemansa luotto. Valtuutettu nostaa tässä yhteydessä esiin EU – tuomioistuimen ratkaisun C-236/09, jossa tuomioistuin kielsi sukupuolen käyttämisen vakuutusmatemaattisena muuttujana. Vaikka sukupuolisyrjintään liittyvät kysymykset kuuluvat tasa-arvovaltuutetun toimivaltaan, voidaan moniperusteisen syrjinnän tilanteessa soveltaa yhdenvertaisuuslakia, vaikka yhtenä syrjintäperusteena olisi sukupuoli (HE 19/2014 vp s. 57).

Yhdenvertaisuusvaltuutettu toteaa, että tapauksessa olisi käytettävissä selkeästi vähemmän luotonhakijoiden yhdenvertaisuuden toteutumista rajoittavia keinoja. Luottoa hakevaa henkilöä voitaisiin esimerkiksi pyytää täyttämään yksilölliset tulotiedot luotonhakukaavakkeeseen. Valtuutettu katsoo, että Svea Ekonomi AB pystyisi suhteellisen pienellä vaivalla selvittämään asiakkaan varallisuusasemaa ja tuloja koskevat tiedot siinä tapauksessa, ettei henkilöä katsota luottokelpoiseksi vastaajan käyttämän luottoluokitusjärjestelmän perusteella. Svea Ekonomi AB voisi esimerkiksi kysyä tietoja suoraan asiakkaalta ja edellyttää asiakasta toimittamaan riittävät selvitykset. On myös huomioitava, että kuluttajansuojalain 7 luvun 14 §:n 1 momentissa nimenomaisesti veloitetaan luotonantaja tekemään arvio luoton hakijan takaisinmaksukyvyistä tämän tuloja koskevien tietojen perusteella. Kulutusluottoja myöntävällä yrityksellä on siis oltava valmiudet selvittää kyseisiä tuloja koskevia tietoja. Arviota ei muuta se, että tulotietojen selvittäminen saattaa lisätä vastaajan kustannuksia. Lainsäätäjän tarkoituksena on selvästi, että luottokelpoisuusarvio tehdään yksilöllisesti, kuluttajan tuloja ja muuta taloudellista asemaa koskevien tietojen pohjalta.

Yhdenvertaisuusvaltuutettu toteaa, että lainsäätäjä on yhdenvertaisuuslailla tietoisesti rajoittanut eri toimijoiden, mukaan lukien luottolaitosten, mahdollisuuksia kohdella yksilöitä epäsuotuisammin kielletyn syrjintäperusteiden vuoksi kuin muita vastaavassa tilanteessa olevia henkilöitä sekä rajoittaa niitä epäedullisia vaikutuksia, joita näennäisesti puolueeton menettely voi syrjintäperusteiden omaavalle yksilölle aiheuttaa. Vaikka vastaajalla on sopimusvapaus, on asiakasvalinnan kuitenkin tapahduttava syrjimättömästi.

Yhdenvertaisuusvaltuutettu toteaa, että luotonantaja vastaa itse luottopolitiikastaan ja luottopäätöstensä perusteista. Arvioitaessa Svea Ekonomi AB:n vastuuta yhdenvertaisuuslain kannalta, olennaista ei ole toteuttaako se asiakkaiden valinnan itse vai onko se ulkoistanut asiakkaiden pisteytyksen. Yhdenvertaisuuslaissa kielletty syrjintä ei edellytä toimijalta tahallisuutta.

Yhdenvertaisuusvaltuutettu toteaa, että nyt käytettyjen arviointikriteerien yleisyydestä alalla ei voida tehdä johtopäätöstä, että ne olisivat yhdenvertaisuuslain mukaisesti oikeasuhtaisia ja syrjimättömiä. Kuten perustuslakivaliokunta on todennut (PeVL 31/2014 vp.), vaikka erilaisesta kohtelusta olisi säädetty suoraan laissa, tämä ei vielä merkitse sitä, etteikö tällainen kohtelu voisi olla kiellettyä syrjintää, sillä lainsäätämisen yhteydessä ei välttämättä havaita lakiehdotuksessa olevaa yhdenvertaisuusongelmaa. Kuluttajansuojalain 7 luvun uudistus on tullut voimaan ennen nykyistä yhdenvertaisuuslakia, eikä perustuslakivaliokunta ole siitä antamassaan lausunnossa käsitellyt tilastollista menettelyä saati arvioinut sen hyväksyttävyyttä yhdenvertaisuuden näkökulmasta. Kuluttajansuojalaki edellyttää selvästi luotonhakijan yksilöllistä luottokelpoisuuden arviointia. Yksinomaan tilastotietojen käyttäminen luottokelpoisuuden arviointiin ei ole riittävää.

Yhdenvertaisuusvaltuutettu katsoo, että menettely ei täytä kuluttajansuojalaissa edellytettyä luotonhakijan yksilöllistä tulo- ja taloustilanteen arviointia, eikä menettelyä voida siten pitää oikeasuhtaisena yhdenvertaisuuslain kannalta. Pelkän maksuhäiriömerkinnän puuttumisen selvittäminen ei tuota lainkaan tietoa henkilön tuloista. Vaikka A:lla ei ole maksuhäiriömerkintää, hänelle ei ole tilastollisista seikoista johtuen myönnetty hänen hakemaansa luottoa. Vaikuttaa siltä, että tilastolliset näkökulmat olivat luottopäätöksen kannalta tärkeämmät kuin A:n yksilölliset luottotiedot.

Vastaaajan vastaus

Svea Ekonomi AB katsoo, ettei luoton myöntämättä jättäminen voi johtaa syrjintäoletettaman syntymiseen ja kiistää syrjineensä hakijaa taikka käyttäneensä syrjiviä kriteerejä luotonannossaan.

Vastaaajan perustelut

Svea Ekonomi AB:n toiminnassa on kyse liiketoimintana harjoitettavasta luotonannosta, jonka tarkoituksena on tehdä liikevaihtoa ja välttää luottotappioita. Luottotappioriskejä pyritään vähentämään kuluttajan maksukykyä mittaavien kriteerien avulla. Lainsäätäjä myös edellyttää luotonantajan arvioivan kuluttajaluotonhakijan maksukykyä.

Svea Ekonomi AB tekee aina osana luotonmyöntöprosessiaan luotonhakijasta yksilöllisen luottokelpoisuuden arvioinnin, joka tapahtuu tarkistamalla hakijan tiedot sisäisistä asiakas- ja luottotietorekistereistä, tarkistamalla hakijan henkilökohtaiset luottotiedot, arvioimalla hakijan yksilöllisiä kriteereitä pisteytysjärjestelmän pisteytystä sekä arvioimalla hakijan luottokelpoisuutta osana Svea Ekonomi AB:n etukäteen ja yksilöllisesti määrittelemiä pisteytysportaita. Lopullinen luottopäätös perustuu aina kokonaisarviointiin, jossa huomioidaan luotonmyöntämismenettelyssä selvitetty tekijät, erityisesti luottotiedot sekä haettu luoton määrä. Kyse on hyvin olennaisesta osasta Svea Ekonomi AB:n luottoriskistrategiaa ja luottotappioiden hallintaa.

Svea Ekonomi AB:n luottopäätösprosessi ei perustu yksinomaan hakijan asuinalueeseen, eikä yksi hakijan maksukyvyyn ja luottoriskin arviointitekijä, tilastollinen ennustemalli, painotu luotonhakijan asuinalueeseen. Asuinalue on yksi luottokelpoisuuden arviointikriteeri muiden joukossa. Luottopäätös perustuu aina Svea Ekonomi AB:n itsensä tekemään luotonhakijaa koskevaan yksilölliseen luottokelpoisuuden arviointiin. Svea Ekonomi AB:llä on lainsäätäjän ja viranomaisten asettama velvoite arvioida kuluttajan maksukykyä riittävin keinoin ja tässä tehtävässä sillä on viranomaisen antama oikeus määritellä asiakasrakeen esimerkiksi kohdentamalla luotonantoon tietyille kohderyhmille. Lainsäätäjä on nimenomaan hyväksynyt tilastollisten menetelmien käytön osana luotonmyöntöä, sillä se on menetelmä, joka kohtelee kuluttajia tasapuolisesti (HE 241/2006, s. 12). Väite tilastollisten menetelmien syrjivästä käytöstä on virheellinen ja lainsäätäjän kannan vastainen.

Vaikka joku tietty kriteeri sellaisenaan vaikuttaisi olevan syrjivä, tulee huomioida yhdenvertaisuuslain 11 §:n 1 momentti, jonka mukaan erilainen kohtelu ei ole syrjivää, jos kohtelu perustuu lakiin ja sillä on muutoin hyväksyttävä tavoite ja keinot tavoitteen saavuttamiseksi ovat oikeasuhtaisia. Keinot kuluttajaluotonannossa lakiin kirjattujen hyväksyttävien tavoitteiden saavuttamiseksi, ja tilastollisten arviointimenetelmien käyttö maksukyvyyn arvioinnin osatekijänä on myös lain esitoissa yksiselitteisesti hyväksytty.

Luoton myöntämisessä Svea Ekonomi AB arvioi aina itse luottoriskin ja se pohjautuu Svea Ekonomi AB:n kullekin verkkokaupalle määrittämiin kriteereihin, joihin hakijaa ja haettua luoton määrää verrataan lopullisen luottopäätöksen teossa. Kyse on verkkokaupassa tapahtuvan ostoksen rahoitus, ja haetun luoton määrä voi vaihdella muutamasta kympestä tuhansiin euroihin. Luottoa haetaan sähköisesti netissä ympäri vuorokauden. Hakutilanne edellyttää nopeutta ja sujuvuutta myös luottopäätösmenettelyltä. Kuten Finanssivalvonta on yhdenvertaisuusvaltuutetulle antamassaan vastauksessa todennut, yksinkertaisten pienehköjen verkkokauppahankintojen rahoittaminen voi tapahtua yksinkertaisen luottoprosessin avulla.

Svea Ekonomi AB:n käyttämässä pisteytysjärjestelmässä on kyseessä tilastollinen riskinarviointi, jonka lopputulemana saadaan riskin suuruutta kuvaava pistemäärä. Riskinarviolla ei pystytäkään saamaan tarkkaa tietoa yksittäisen hakijan tilanteesta, vaan sen avulla on saatavissa vain tilastollinen arvio siitä, mikä herkkyys keskimäärin luotonhakijan profiiliin sopivalla hakijalla on maksuhäiriöihin. Kielen käyttäminen arviointikriteerinä perustuu suoraan tilastotietoon, jonka mukaan äidinkielenään Suomea puhuvista (pisteytyksessä X pistettä) henkilöistä x %:lla on maksuhäiriö, ruotsia äidinkielenään puhuvista (pisteytyksessä X pistettä) x %:lla ja jotain muuta kieltä äidinkielenään puhuvista (pisteytyksessä X pistettä) x %:lla. A on hakenut luottoja, joiden määrä on ollut X euroa, johon olisi tarvittu vähintään X pistettä ja XX euroa, johon olisi tarvittu vähintään X pistettä. A:lle pisteytysjärjestelmässä kertyneillä X pisteellä hänelle olisi voitu myöntää enintään X euron luotto. Selvää on, että näiden suurempien luottojen läpimenokriteerit yksinkertaisemmassa luottoprosessissa ovat hakijalle tiukemmat. Edelleen tulee huomioda, että verkkokauppias tai Svea Ekonomi AB ovat voineet petosyritysten karsimiseksi jo lähtökohtaisesti asettaa enimmäismäärän myönnettävälle luoton määrälle.

Pisteytysmallissa tarkastetaan luotonmaksun todennäköisyys hakijaa koskevien yksilöllisten tietojen perusteella. Kriteerit mittaavat luotonhakijasta piirteitä, joiden tiedetään olevan tyypillisiä hyvälle tai huonoille maksajille tai ovat esimerkiksi suorassa yhteydessä työttömyyteen.

Svea Ekonomi AB katsoo, että samanlaisia hakijoita käsitellään sen luottoprosessissa samalla tavoin käyttäen arvioinnissa objektiivisia mittareita. Se, että jokin kriteereistä olisi jo yksinään johtanut luoton epäämiseen, on sinällään mahdollista, mutta tällaisen tilanteen välttäminen tilastollisessa mallissa on vaikeaa, ellei täysin mahdotonta. Vaikka jokin tietty kriteeri sellaisenaan vaikuttaisi olevan syrjivä ja aiheuttaisi erilaisen pisteytyksen ja näin ollen johtaisi luottokelpoisuuden kokonaisarviossa erilaiseen luottopäätökseen, kyse ei ole syrjinnästä, koska yhdenvertaisuuslain 11 §:n 1 momentin mukaan erilainen kohtelu ei ole syrjintää, jos kohtelu perustuu lakiin ja sillä on muutoin hyväksyttävä tavoite ja keinot tavoitteen saavuttamiseksi ovat oikeasuhtaisia.

Luotonmaksun todennäköisyyttä mitataan lisäksi perustuen tilastollisiin muuttujiin. Muuttujien käyttö perustuu tilastollisiin tietoihin alueen luottokelpoisuudesta.

Svea Ekonomi AB:n käyttämä pisteytysmalli tuottaa luotonhakijalle pistemäärän, joka kuvaa hakijan tulevaa todennäköistä maksukykyä, ja perustuu sekä tilastollisiin muuttujiin että hakijaa koskeviin yksilöllisiin kriteereihin.

Jos pisteytysjärjestelmän tuottama pistemäärä ei riitä haettuun luottomäärään, Svea Ekonomi AB ei myönnä luottoa, jolloin verkkokauppias ilmoittaa asiakkaalle, ettei luottoa voida myöntää. Jos luottihakemus hylätään, asiakkaalla on mahdollisuus hakea määrällisesti pienempää luottoa, edellyttäen että maksuhäiriöitä ei ole. Tämä siinä tapauksessa, että kuluttaja hakisi samasta verkkokaupasta edullisemman tuotteen ja valitsisi saman Svea Ekonomi AB:n tarjoaman maksuvaihtoehdon. Pisteytysjärjestelmä määrittää kuinka paljon luottoa hakijalle voidaan myöntää, ei saako hakija luottoa vai ei.

A:n todennäköistä maksukykyä arvioiva käytetyn pisteytysjärjestelmän tuottama pistemäärä ei riittänyt haettuihin ja ennalta verkkokauppiaskohtaisesti määritettyihin pisteytysportaiden myöntökriteereiden täyttämiseen, jolloin hänelle on verkkokauppiaan toimesta ilmoitettu, että ostosluottoa ei voida myöntää.

Hakija voi myös aina ottaa yhteyttä Svea Ekonomi AB:n asiakaspalveluun käsitelläkseen luottihakemuksensa manuaalisesti tai hakea pienempää luottoa. Svea Ekonomi AB tulee jatkossa tehostamaan asiakkaan suuntaan annettavaa tiedotusta mahdollisuudesta saada pienempää luottoa tai saada hakemuksensa manuaaliseen käsittelyyn, jos luotonhakijan luottihakemus hylätään.

Svea Ekonomi AB katsoo, että erityisesti on huomioitava, että tilastollisten arviointimenetelmien käyttö osana luotonmyöntöä on täysin hyväksytty, yleisesti käytössä oleva menetelmä. Luottolaitokset käyttävät yleisesti tilastollisia menetelmiä, kuten muun muassa asuinpaikan, maksukyvykkyyttä mittavia tilastollisia pisteytysmalleja, luottoriskiasemansa mittaamisessa. Luottotietolain esitöissä (HE 241/2006 vp s. 12) on todettu, että pisteytysmallien käyttö on suositeltua erityisesti siitä syystä, että mallit kohtelevat asiakkaita tasapuolisesti. Esitöiden mukaan vastuullisen luotonannon toteutuminen ei ole yksinomaan riippuvainen luottotietorekisteristä saatavilla olevista tiedoista. Asiakkaalta saatuja tietoja voidaan käyttää hänen tulevan käyttäytymisensä ennakointiin erilaisten arviointimenetelmien kautta. Luottotietolain esitöissä erityisen tarpeellisenä tilastollisten mallien käyttöä pidetään rahoitusyhtiöille, joiden luottojen jakelu on ulkoistettu. Näin on esimerkiksi verkkokaupan yhteydessä myönnettävissä luotoissa, joissa kolmas ja ulkopuolinen taho eli verkkokauppias tarjoaa sivuillaan rahoituslaitoksen luottoa maksuvaihtoehtona.

Finanssivalvonta ei ole nähnyt luottolaitostoimintaa valvovana viranomaisena nyt käsiteltävänä olevassa tapauksessa tai Svean käyttämässä tilastollisten arviointimenetelmien käytössä lainkaan huomautettavaa. Päinvastoin, se edellyttää osana luottoriskin hallintaa luottolaitoksia määrittelemään luottostrategiansa, tavoitellun asiakasrakenteen, luottojen jakautumisen luottolajeittain, toimialoittain ja maantieteellisesti. Finanssivalvonta on todennut, että valvottava voi halutessaan tehdä rajauksia esimerkiksi kohderyhmiä ja tavoiteasiakkaita tai alueellisia rajauksia tai pidättyä luoton myöntämisestä määrätyille alueille tai kohderyhmille.

Verkkokauppaluottotuksessa nimenomaan tilastollisin keinoin saatujen luottokelpoisuutta mittaavien seikkojen merkitys osana luottopäätöstä korostuu. Verkkokaupparahoitus on luottotyyppinä ostosidonnaista, nopeaa ja automatisoitua luottotusta, jota ulkoinen verkkokauppataho tarjoaa. Kyse on luotonmyöntöprosessin osalta hyvin erilaisesta luottotyyppistä kuin niin sanottu tavallinen kuluttajaluotto. Asiakkaan yksilöllisten tietojen ja asiakirjojen, kuten palkka- ja verotodistusten, avulla todennettu luottokelpoisuus ei tähän rahoitusprosessiin istu. Verkkokaupan lasku- tai erämaksuluottoa haetaan välittömästi ostopäätöksen yhteydessä ja luottopäätös on tehtävä sillä hetkellä käytettävissä olevien, hakijan luottihakemukseen täyttämien tietojen perusteella. Kuluttajan hakema luotto kussakin tilanteessa on myös aina sidottu ostoon ja oston arvoon, jolloin on myös hankalampi, jollei jopa mahdotontakin palata hakijan suuntaan luottopäätöksen uudelleenarvioimiseksi. Potentiaalinen ostoluoton hakija on normaalisti jo vaihtanut joko verkkokauppaa tai rahoitusvaihtoehtoa tai pyörtänyt ostopäätöksensä kokonaan. Lisätietojen pyytäminen tai muut taustaselvitykset luottopäätöksen saamiseksi johtaisivat lisäksi rahoituksen kustannusten kasvuun.

Verkkokaupan rahoittajalla ei ole tässä luottotyyppissä erillistä mahdollisuutta arvioida hakijan tulo- ja varallisuustietoja ja muita hakijaa koskevia tulotasoa koskevia asiakirjoja. Täyttääkseen kuluttajansuojalain asettamat vaatimukset vastuullisesta luotonannosta, Svea Ekonomi AB:n on

välttämätöntä käyttää verkkokaupassa tehtävän luottopäätöksen tukena muiden luottolaitosten tavoin yleisesti hyväksyttyä tilastollista pisteytysmallia osana luottoprosessiaan. Näin yritetään täyttää lain edellyttämä yksilöllisen arvioinnin vaatimus parhaalla mahdollisella tavalla, ja samalla suojaamaan kuluttajaa. Tilastolliset menetelmät onnistuvat varsin tarkasti tehtävässään saada esiin ne, joiden riski olla suoriutumatta maksuista on tilastollisesti suurin. Tietyltä virheprosentilta ei kuitenkaan voida tilastollisessa mallinnuksessa koskaan välttyä. Riskiarviolla ei pystytä saamaan tarkkaa tietoa yksittäisen hakijan todellisesta tilanteesta, vaan käytetyn pisteytysjärjestelmän avulla on saatavissa vain tilastollinen arvio siitä, mikä herkkyys keskimäärin luotonhakijan profiiliin sopivalla hakijalla on maksuhäiriöihin.

Svea Ekonomi AB ilmoittaa, ettei se ota kantaa toimivaltakysymyksiin, vaan jättää asian lautakunnan ratkaistavaksi.

Svea Ekonomi AB ilmoittaa, ettei kieltä ole käytetty arviointikriteerinä Svea Ekonomi AB:n luottokelpoisuuden arvioinnissa käyttämässä pisteytyksessä 31.5.2016 jälkeen.

Esittelijän esitys

1. Yhdenvertaisuus- ja tasa-arvolautakunta ei pidä tarpeellisena antaa asiassa erillistä välipäätöstä lautakunnan toimivallasta, vaan päättää toimivallasta pääasian yhteydessä.
2. Yhdenvertaisuus- ja tasa-arvolautakunta katsoo, että sillä on toimivalta tutkia yhdenvertaisuuslain nojalla asia, koska asiassa on kyse yhdenvertaisuuslain soveltamisalaan kuuluvasta moniperusteisesta syrjinnästä, vaikka luottokelpoisuuden arviointijärjestelmässä on muun ohella käytetty yhtenä kriteerinä sukupuolta.
3. Yhdenvertaisuus- ja tasa-arvolautakunta kieltää Svea Ekonomi AB:tä uusimasta A:han tai kehenkään muuhun kohdistuvaa päätöksestä ilmenevää yhdenvertaisuuslain 8 §:n vastaista menettelyä.
4. Yhdenvertaisuus- ja tasa-arvolautakunta asettaa kieltopäätöksensä tehosteeksi 100 000 euron uhkasakon.
5. Yhdenvertaisuus- ja tasa-arvolautakunta toteaa, että sen kieltopäätöstä on noudatettava kuuden kuukauden kuluessa päätöksen tiedoksisaamisesta ja että sitä on noudatettava yhdenvertaisuus- ja tasa-arvolautakunnasta annetun lain 13 §:n 4 momentin mukaan muutoksenhausta huolimatta, ellei hallinto-oikeus toisin määrää.

Kysymyksenasettelu

Asiassa on kysymys siitä, onko Svea Ekonomi AB syrjinyt A:ta luottopalveluiden tarjoamisessa kielen, asuinpaikan, iän tai sukupuolen perusteella, kun Svea Ekonomi AB ei ole myöntänyt A:lle hänen hakemiansa luottoja verkkokauppamyyntiin yhteydessä, koska Svea Ekonomi AB:n käyttämässä yhdenvertaisuuslain 8 §:ssä ja naisten ja miesten tasa-arvosta annetun lain 7 §:ssä kiellettyihin syrjintäperusteisiin pohjautuvassa pisteytysjärjestelmässä A:lle ei kertynyt haetun suuruisen luoton edellyttämää pistemäärää luotonantajan pisteytysjärjestelmän mukaisessa luotonantoporrastuksessa.

Lisäksi asia tuo esiin kysymyksen yhdenvertaisuus- ja tasa-arvolautakunnan toimivallasta edellä kuvatussa tilanteessa.

Perustelut

Sovellettavat oikeusohjeet

Suomen perustuslain (731/1999) 6 §:n mukaan ketään ei saa ilman hyväksyttävää perustetta asettaa eri asemaan sukupuolen, iän, alkuperän, kielen, uskonnon, vakaumuksen, mielipiteen, terveydentilan, vammaisuuden tai muun henkilöön liittyvän syyn perusteella.

Yhdenvertaisuuslain (1325/2014) 2 §:n 1 momentin mukaan lakia sovelletaan julkisessa ja yksityisessä toiminnassa. Lain 4 §:n 4 momentin mukaan tavaroiden tai palvelujen tarjoajalla tarkoitetaan laissa sitä, joka ammattimaisesti tarjoaa tavaroita tai palveluja yleisesti saataville.

Yhdenvertaisuuslain 8 §:n mukaan ketään ei saa syrjiä esimerkiksi iän, alkuperän, kansalaisuuden, kielen, uskonnon, vakaumuksen, mielipiteen, poliittisen toiminnan, ammattiyhdistystoiminnan, perhesuhteiden, terveydentilan, vammaisuuden, seksuaalisen suuntautumisen tai muun henkilöön liittyvän syyn perusteella.

Yhdenvertaisuuslain 10 §:n mukaan syrjintä on välitöntä, jos jotakuta kohdellaan henkilöön liittyvän syyn perusteella epäsuotuisammin kuin jotakuta muuta on kohdeltu, kohdellaan tai kohdeltaisiin vertailukelpoisessa tilanteessa. Erilainen kohtelu ei lain 11 §:n 1 momentin mukaan ole syrjintää, jos kohtelu perustuu lakiin ja sillä muutoin on hyväksyttävä tavoite ja keinot tavoitteen saavuttamiseksi ovat oikeasuhtaisia. Lain 11 §:n 2 momentin mukaan erilainen kohtelu on kuitenkin oikeutettua siinäkin tapauksessa, että kohtelun oikeuttamisperusteista ei ole säädetty, jos kohtelulla on perus- ja ihmisoikeuksien kannalta hyväksyttävä tavoite ja keinot tavoitteen saavuttamiseksi ovat oikeasuhtaisia.

Yhdenvertaisuuslain 28 §:n mukaan vireillepanijan on syrjintää tai vastatoimia koskevaa asiaa tuomioistuimessa tai muussa viranomaisessa käsiteltäessä esitettävä selvitystä seikoista, joihin vaatimus perustuu. Jos asiaa käsiteltäessä esitettyjen selvitysten perusteella voidaan olettaa syrjinnän tai vastatoimien kieltoa rikotun, vastapuolen on kumotakseen oletuksen osoitettava, että kieltoa ei ole rikottu.

Tasa-arvolain 7 §:n 1 momentin (1329/2014) mukaan välitön ja välillinen syrjintä sukupuolen perusteella on kielletty. Lain 8 e §:n 1 momentin (1023/2008) mukaan tavaroiden tai palvelujen tarjoajan menettelyä on pidettävä tässä laissa kiellettynä syrjintänä, jos henkilö asetetaan julkisella tai yksityisellä sektorilla yleisesti saatavilla olevien tavaroiden ja palvelujen tarjonnassa sukupuolen perusteella muita epäedullisempaan asemaan tai häntä muutoin kohdellaan 7 §:ssä tarkoitetulla tavalla. Säännöksen 2 momentin mukaan tavaroiden ja palvelujen tarjoaminen yksinomaan tai pääasiallisesti toisen sukupuolen edustajille on kuitenkin sallittua, jos se on perusteltua oikeutetun tavoitteen saavuttamiseksi ja tähän tavoitteeseen pyritään asianmukaisin ja tarpeellisin keinoin.

Yhdenvertaisuus- ja tasa-arvolautakunnan toimivalta

Hakijan väittämänä syrjintäperusteena on aluksi ollut asuinpaikka, ja asiaa lautakunnassa selvitettäessä on myöhemmin selvinnyt, että vastaajan käyttämässä luottokelpoisuuden arviointijärjestelmässä on muun ohella käytetty kriteerinä myös sukupuolta.

Tasa-arvolain 21 §:n 1 momentin mukaan yhdenvertaisuus- ja tasa-arvolautakunta voi kieltää sitä, joka on menettänyt 8 e §:n syrjintäkiellon vastaisesti tavaroiden tai palvelujen tarjonnassa, jatkamasta tai uusimasta menettelyä, tarvittaessa sakon uhalla. Kuten yhdenvertaisuusvaltuutettu hakemuksessaan toteaa, sukupuoleen perustuva syrjintä kuuluu naisten ja miesten tasa-arvosta annetun lain (609/1986, jäljempänä tasa-arvolaki) soveltamisalaan.

Yhdenvertaisuuslain 3 §:ssä on säädetty lain suhteesta muuhun lainsäädäntöön.

Yhdenvertaisuuslain 3 §:n 2 momentin mukaan sukupuoleen perustuvan syrjinnän kiellosta ja sukupuolten välisen tasa-arvon edistämisestä säädetään naisten ja miesten välisestä tasa-arvosta annetussa laissa. Yhdenvertaisuuslain esitöissä (HE 19/2014 vp., s. 57) kuitenkin todetaan, että yhdenvertaisuuslakia voidaan lisäksi soveltaa tilanteisiin, joissa on kysymys paitsi sukupuoleen perustuvasta myös yhdenvertaisuuslaissa kielletystä syrjinnästä (moniperusteinen syrjintä). Esitöiden mukaan tällaisesta tilanteesta voi olla kysymys esimerkiksi silloin, kun henkilöä ilman hyväksyttävää syytä kohdellaan muihin verrattuna eri tavalla sekä hänen sukupuolensa että ikänsä perusteella. Edelleen esitöistä ilmenee, ettei tasa-arvolakia sovelleta tilanteisiin, joissa ei ole kysymys sukupuoleen perustuvasta syrjinnästä. Esitöiden mukaan yhdenvertaisuuslain soveltamisalaan kuuluvat näin ollen kaikki muut erilaisen kohtelun tilanteet, mukaan luettuna sellainen moniperusteinen syrjintä, jossa kaksi tai useampi henkilöön liittyvä seikka vain yhdessä johtavat siihen, että henkilön vain yhdessä johtavat siihen, että henkilön erilainen kohtelu on kiellettyä syrjintää (risteävä syrjintä). Näissä tilanteissa sukupuoli sinänsä voi olla yksi tällainen seikka.

Yhdenvertaisuus- ja tasa-arvolautakunta katsoo yhdenvertaisuuslain 3 §:n ja sen esitöiden perusteella, että nyt käsillä oleva moniperusteinen syrjintä kuuluu yhdenvertaisuuslain soveltamisalaan, vaikka luottokelpoisuuden arviointijärjestelmässä on muun ohella käytetty yhtenä kriteerinä sukupuolta.

Lisäksi lautakunta kuitenkin toteaa, että se ei voi ratkaista asiaa ottamatta kantaa myös tasa-arvolain tulkintaan, koska kyse on moniperusteisesta syrjinnästä, jossa yksi syrjintäperusteista on sukupuoli. Lautakunta katsoo yhdenvertaisuuslain esitöistä ilmenevän perusteella, että sillä on toimivalta lausua asiasta myös siltä osin kuin kyse on tasa-arvolain tulkinnasta, vaikka asiaa ei lautakunnassa ole saattanut vireille tasa-arvolain 20 §:ssä säädetyin tavoin tasa-arvovaltuutettu tai työmarkkinoiden keskusjärjestö.

Edellä esitetyillä perusteilla yhdenvertaisuus- ja tasa-arvolautakunta katsoo, että sillä on toimivalta tutkia käsillä oleva asia.

Syrjintäolettaman syntyminen

Yhdenvertaisuusvaltuutettu on esittänyt yksilöidyn selvityksen siitä, että Svea Ekonomi AB:n luottokelpoisuuden arviointiin käyttämän ja luoton myöntämättä jättämiseen johtaneen pisteytysjärjestelmän pisteytyksen perusteena on käytetty useita perustuslaissa, yhdenvertaisuuslaissa ja tasa-arvolaissa kiellettyinä syrjintäperusteina mainittuja henkilöön liittyviä syitä kuten sukupuoli, kieli, asuinpaikka ja ikä niin, että A on luoton myöntämistä koskeneessa arvioinnissa ja luottopäätöstä tehtäessä joutunut epäsuotuisampaan asemaan kiellettyihin syrjintäperusteisiin perustuneen kaavamaisen arvioinnin johdosta.

Kuten vastaaja on selvittänyt, asiakkaiden luottottaminen on elinkeinon harjoittamista, jonka tarkoituksena on saada liikevoittoa. Se merkitsee omaisuudensuojan piiriin kuuluvan rahamääräisen varallisuuden antamista asiakkaan käyttöön yhdessä sovituin ehdoin. Selvää on, ettei kenelläkään ole subjektiivista oikeutta saada yksityisiltä tahoilta luottoa, eikä yksityisillä tahoilla velvollisuutta myöntää luottoa.

Yhdenvertaisuus- ja tasa-arvolautakunta toteaa, että elinkeinotoimintana harjoitettavassa kuluttajaluottojen myöntämisessä on kyse palvelujen tarjoamisesta yleisölle, eikä siinä saa menetellä yhdenvertaisuuslaissa kielletyllä tavalla syrjivästi. Vastaajan vetoaminen sopimusvapauteen tai siihen, ettei sillä ole velvollisuutta myöntää luottoa, ei estä syrjintäolettaman

syntymistä, koska näillä perusteilla ei synny oikeutta lain tai hyvän tavan vastaisiin oikeustoimiin. (PeVL 3/1982 vp., PeVL 26/2008 vp. ja PeVL 31/2014 vp.)

Edelleen lautakunta toteaa, että Svea Ekonomi AB on 12.2.2016 yhdenvertaisuusvaltuutetulle antamassaan lisäselvityksessä ilmoittanut yksiselitteisesti, että se on luottopäätöstä tehdessään käyttänyt ulkoisen palveluntuottajan antamaa kuluttajaluokituksen kokonaisarviointia, eikä Svea Ekonomi AB ole tehnyt itse erillistä luottotietotarkistusta tai muutoinkaan punninnut A:n yksilöllistä maksukykyä. Edelleen Svea Ekonomi AB:n käyttämän ulkoisen palveluntuottajan yhdenvertaisuusvaltuutetulle 10.8.2016 toimittaman selvityksen mukaan sillä on vain tiedontoimittajan rooli, eikä se voi vaikuttaa Svea Ekonomi AB:n luottopolitiikkaan tai luottopäätöksiin.

Yhdenvertaisuuslain 8 §:n esitöistä myös ilmenee (HE 19/2014 vp s. 71), että säännöksessä kielletyn välittömän syrjinnän kannalta merkitystä ei ole sillä, onko tekijän tarkoituksena ollut syrjiä. Esitöiden mukaan välittömästä syrjinnästä on kysymys silloinkin, kun tekijä ei ole mieltänyt toimivansa lain tarkoittamalla tavalla syrjivästi, jos menettelyä on objektiivisin perustein arvioituna pidettävä syrjintänä.

Lisäksi lautakunta toteaa, että vastaajan mukaan kyse on ollut nimenomaan A:n luottokelpoisuuden arvioinnista hänen ominaisuuksiensa perusteella.

Edellä esitetyillä perusteilla yhdenvertaisuus- ja tasa-arvolautakunta katsoo, että hakija on esittänyt objektiivisesti arvioiden sellaista selvitystä, jonka perusteella on syntynyt syrjintäoletta välittömästä moniperusteisesta syrjinnästä luotonannossa, ja että todistustaakka on kääntynyt.

Vastaajan on näin ollen näytettävä, ettei se ole menetellyt yhdenvertaisuuslain 8 §:n syrjintäkiellon vastaisesti.

Syrjintäolettan kumoaminen

Olettama välittömästä syrjinnästä on kumottavissa yhdenvertaisuuslain 11 §:n 1 momentin mukaisesti osoittamalla, että kohtelu perustuu lakiin ja sillä muutoin on hyväksyttävä tavoite ja keinot tavoitteen saavuttamiseksi ovat oikeasuhtaisia. Yhdenvertaisuuslain 11 §:n 2 momentin mukaan erilainen kohtelu on kuitenkin oikeutettua siinäkin tapauksessa, että kohtelun oikeuttamisperusteista ei ole säädetty, jos kohtelulla on perus- ja ihmisoikeuksien kannalta hyväksyttävä tavoite ja keinot tavoitteen saavuttamiseksi ovat oikeasuhtaisia.

Tasa-arvolain 8 e §:n 2 momentin mukaan tavaroiden ja palvelujen tarjoaminen yksinomaan tai pääasiallisesti toisen sukupuolen edustajille on sallittua, jos se on perusteltua oikeutetun tavoitteen saavuttamiseksi ja tähän tavoitteeseen pyritään asianmukaisin ja tarpeellisin keinoin.

A:n luottokelpoisuuden arvioinnissa käytetyn menettelyn arviointi

Asiassa on kysymys kuluttajalle myönnettävästä luotosta, jonka yhteydessä luottokelpoisuuden selvittämisen tavoitteena on kuluttajan suojelu ja luottotappioiden välttäminen kuluttajansuojalain mukaisesti.

Kulutusluottosopimuksista 23.4.2008 annetun Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiivin (2008/48/EY) 8 artiklan 1 kohdan mukaan jäsenvaltioiden on varmistuttava, että luotonantaja arvioi ennen luottosopimuksen tekemistä kuluttajan luottokelpoisuuden riittävien tietojen perusteella, jotka on voitu saada kuluttajalta, ja tarpeen mukaan asiaankuuluvasta tietokannasta haettujen tietojen perusteella.

Kuluttajansuojalain (38/1978) 7 luvun 14 §:n mukaan luotonantajalla on velvollisuus arvioida kuluttajan luottokelpoisuus. Luotonantajan on ennen luottosopimuksen tekemistä arvioitava,

kykeneekö kuluttaja täyttämään luottosopimuksen mukaiset velvoitteensa. Arviointi on tehtävä kuluttajan tuloja ja muita taloudellisia olosuhteita koskevien riittävien tietojen perusteella.

Yhdenvertaisuus- ja tasa-arvolautakunta katsoo, että luottokelpoisuuden selvittäminen perustuu sinänsä lakiin ja että sillä on yhdenvertaisuuslain 11 §:ssä ja tasa-arvolain 8 e §:n 2 momentissa tarkoitettu hyväksyttävä ja oikeutettu tavoite.

Lautakunnan arvioitavana on kuitenkin nyt nimenomaan Svea Ekonomi AB:n A:n luottokelpoisuuden arvioinnissa käyttämän menettelyn hyväksyttävyys ja oikeasuhtaisuus yhdenvertaisuuslain 11 §:n kannalta. Tasa-arvolain 8 e §:n 2 momentissa säädetty menettelyn asianmukaisuuden ja tarpeellisuuden vaatimus sisältää asiallisesti vastaavan suhteellisuusperiaatteen mukaisuuden arvioinnin kuin mainittu yhdenvertaisuuslain 11 §.

Kuluttajansuojalain esitöiden mukaan (HE 78/2012 vp. s. 18 – 19) tavoitteena on, että luotonantajat selvittäisivät kuluttajan luottokelpoisuuden nykyistä tarkemmin myös määrältään pienemmissä luotoissa. Tarpeellisia tietoja kuluttajan maksuvaran ja siten luoton takaisinmaksukyvyyn arvioimiseksi ovat kuluttajan tulojen määrän ja perusteen lisäksi tämän menot, velat ja varat sekä mahdolliset takausvastuut. Maksuvaran selvittämisessä tulisi ottaa huomioon tulojen jatkuvuuteen vaikuttavat seikat, kuten työ- tai virkasuhteen laatu, sekä myös seikat, jotka voivat todennäköisesti johtaa menojen merkittävään kasvuun, kuten luoton korkomenojen nouseminen. Tulotietojen varmistamiseksi kuluttajaa tulisi tilanteesta riippuen pyytää toimittamaan esimerkiksi palkka- tai eläketodistus. Mitä suuremmasta lainasta on kyse, sitä seikkaperäisemmät selvitykset ovat tarpeen.

Yhdenvertaisuus- ja tasa-arvolautakunta toteaa, ettei Svea Ekonomi AB ole selvittänyt edellä lain esitöissä mainittuja seikkoja luottopäätöstä tehdessään.

Svea Ekonomi AB:n ilmoittama vaaditun pistemäärän kohoaminen haetun luottomäärän kohotessa merkitsee, että sen käyttämän tilastollisen kaavamaisen arviointimenetelmän merkitys yksilön luottokelpoisuuden arvioinnissa kohoaa vastaavasti, ja ilman luotonhakijan yksilölliseen maksukykyyn vaikuttavien tekijöiden kuten varallisuuden ja velkojen todellista arviointia. Silloin luotonhakijan maksukyvyyn arviointi muuttuu yhä enemmän muiden ihmisten tilastotiedoista kootun tiedon varassa tehtyihin olettamuksiin perustuvaksi. Näillä olettamuksilla ei kuitenkaan voida perustella hyväksyttävästi sitä, miksi luotonhakijalle ei myönnetä luottoa etenkin, kun luotonhakijalle ei anneta mahdollisuutta esittää selvitystä omasta todellisesta maksukyvystään ja siihen vaikuttavista tekijöistä.

Edelleen kuluttajansuojalain esitöiden mukaan kuluttajan taloudellista asemaa koskevien tietojen lisäksi luotonantaja voi halutessaan arvioida kuluttajan luottokelpoisuutta myös muilla tavoilla, kuten tilastotietoihin pohjautuvilla menetelmillä. Yksinomaan tällaisten tietojen käyttäminen ei kuitenkaan olisi riittävää.

Lisäksi kuluttajansuojalain esitöistä ilmenee, ettei kuluttajan luottokelpoisuuden arviointi voi perustua yksinomaan tilastollisiin menetelmiin perustuviin laskelmiin. Yhdenvertaisuus- ja tasa-arvolautakunta toteaa, että vaikka niitä voidaanakin käyttää luottoyhtiöiden strategisessa suunnittelussa, vakavaraisuuden määrittelyssä ja luottokannan arvioinnissa, lainsäädännössä edellytetty yksilöllinen arviointi tarkoittaa nimenomaan yksilön oman luottokäyttäytymisen, maksuhäiriöiden, tulojen ja varallisuuden arviointia, eikä sillä tarkoiteta muiden henkilöiden käyttäytymisestä ja ominaisuuksista tehtyjen tilastollisin menettelyin saavutettavien todennäköisyysarvioihin perustuvien mallien vaikutusten ulottamista suoraan yksilöön luottopäätöstilanteessa niin, että arvio perustuisi yksinomaan niihin.

Svea Ekonomi AB on katsonut, että sen luottokelpoisuuden arvioinnissa käyttämä pisteytysjärjestelmä olisi tarkoittanut luotonhakijan yksilöllistä arviointia.

Yhdenvertaisuus- ja tasa-arvolautakunta toteaa saamansa selvityksen perusteella, että Svea Ekonomi AB on A:ta koskevaa luottopäätöstä tehdessään käyttänyt ensin hänestä yhtiön omista ja ulkopuolisista luottorekistereistä saatuja luottotietoja, joista ei löytynyt häntä koskevia maksuhäiriömerkintöjä.

Yhdenvertaisuus- ja tasa-arvolautakunta katsoo, että näin saadut tiedot ovat sellaisia hakijaa yksilönä koskevia objektiivisia tosiseikkoja, joiden käyttäminen hänen luottokelpoisuutensa arvioinnissa hänelle myönnettävästä luotosta päätettäessä on ollut asiallista ja tarpeellista, eikä niihin sisälly hänen arviointiaan henkilöön liittyvällä kielletyllä syrjintäperusteella. A:sta hankitut hänen omaa luottokäyttäytymistään kuvaavat tiedot olisivat siis puoltaneet luoton myöntämistä hänelle.

Kun luottoyhtiön omista tai muistakaan rekistereistä ei löytynyt A:ta koskevia maksuhäiriömerkintöjä, luottoyhtiö on A:n omaa luottokäyttäytymistä koskevien tietojen ohella käyttänyt ulkopuoliselta palveluntuottajalta saatua tilastollisiin tietoihin perustuvaa pisteytystä. Sen mukaan naiset saivat enemmän pisteitä kuin miehet, äidinkielenään ruotsia puhuvat saivat enemmän pisteitä kuin äidinkielenään suomea puhuvat ja haja-asutusalueella asuvat vähemmän pisteitä kuin taajama-alueella asuvat. Samoin ikä vaikutti pisteiden kertymiseen eri tavoin.

Siltä osin kuin naiset ja miehet on asetettu pisteytysjärjestelmässä eri asemaan, lautakunta toteaa seuraavaa. Tasa-arvolain 8 e §:ssä säädetty kielto asettaa henkilö yleisesti saatavilla olevien tavaroiden ja palvelujen tarjonnassa sukupuolen perusteella muita epäedullisempaan asemaan koskee myös rahoitusalan palveluja kuten luottoja ja pankkipalveluita (HE 153/2008 vp s. 11). Tavaroiden tai palvelujen tarjoaminen yksinomaan tai pääasiallisesti toisen sukupuolen edustajille voi olla hallituksen esityksestä (s. 12) ilmenevin tavoin vain rajoitetuissa tapauksissa sallittua.

Säännöksen tulkinnassa on otettava huomioon Euroopan unionin miesten ja naisten yhdenvertaisen kohtelun periaatteen täytäntöönpanosta tavaroiden ja palvelujen saatavuuden ja tarjonnan alalla antama direktiivi 2004/113/EY sekä direktiivin tulkintaa koskeva Euroopan unionin tuomioistuimen oikeuskäytäntö.

Direktiivin 5 artiklan 1 kohdan mukaan jäsenvaltioiden on varmistettava, että kaikissa viimeistään 21.12.2007 jälkeen tehdyissä uusissa sopimuksissa sukupuolen käyttäminen vakuutuspalveluja ja niihin liittyviä rahoituspalveluja koskevien maksujen ja etuuksien laskennassa ei johda eroihin yksilöiden maksuissa ja etuuksissa. Direktiivin 5 artiklan 2 kohdan mukaan jäsenvaltiot voivat 1 kohdasta huolimatta ennen 21.12.2007 päättää sallia suhteelliset erot yksilöiden maksuissa ja etuuksissa, jos sukupuolen käyttäminen on määräävä tekijä asiaankuuluvien ja tarkkojen vakuutusmatemaattisten tietojen ja tilastotietojen perusteella tehtävässä riskinarvioinnissa. Kyseisten jäsenvaltioiden on ilmoitettava asiasta komissiolle ja varmistettava, että tarkat tiedot sukupuolen käytöstä määräävänä vakuutusmatemaattisena tekijänä kootaan, julkaistaan ja saatetaan säännöllisesti ajan tasalle. Näiden jäsenvaltioiden on tarkasteltava päätöstään uudelleen viiden vuoden kuluttua artiklasta tarkemmin ilmenevin tavoin.

Direktiivin johdanto-osan 18 perustelukappaleessa on todettu, että sukupuoleen perustuvien vakuutusmatemaattisten tekijöiden käyttö on yleistä vakuutuspalvelujen ja muiden niihin liittyvien rahoituspalvelujen tarjoamisessa. Jotta voitaisiin taata miesten ja naisten välinen tasa-arvo, sukupuolen käyttäminen vakuutusmatemaattisena tekijänä ei saisi johtaa eroihin yksilöiden maksuissa ja etuuksissa. Jotta vältettäisiin markkinoiden äkilliset muutokset, tämän säännön täytäntöönpanoa olisi sovellettava vain uusiin sopimuksiin, jotka tehdään sen jälkeen, kun tämä direktiivi on saatettu osaksi kansallista lainsäädäntöä.

Unionin tuomioistuin on asiassa Test-Achats antamassaan tuomiossa (C-236/09, EU:C:2011:100) todennut, että direktiivin 2004/113/EY 5 artiklan 2 kohta on pätemätön 21.12.2012 lukien.

Koska sukupuolen perusteella syrjivään lopputulokseen johtavien vakuutusmatemaattisten laskelmien käyttö ei ole enää sallittua direktiivin 5 artiklan perusteella ja koska direktiivissä ei ole hyväksytty mitään luotonannossa käytettäviä matemaattisia laskelmia koskevaa poikkeusta, yhdenvertaisuus- ja tasa-arvolautakunta katsoo, ettei vastaavien todennäköisyyslaskelmien käyttö ole sallittua luottokelpoisuuden arvioinnissa. (Ks. myös tapaturmavakuutuslain mukaisen haittarahan laskentaperusteita koskeva ratkaisu KHO 2015:8.)

Pisteytysjärjestelmässä käytetty menettely, jolla äidinkieleltään suomenkieliset on asetettu heikompaan asemaan antamalla heille merkittävästi vähemmän pisteitä kuin ruotsinkieliselle on erityisen moitittavaa, koska sen lisäksi, että kieli on nimenomaisesti lainsäädännössä mainittu kielletty syrjintäperuste, perustuslain 17 § 1 momentin mukaan suomi ja ruotsi ovat kaksi kansalliskieltä, ja siis yhtäläisesti Suomen virallisia kieliä. Svea Ekonomi AB onkin ilmoittanut luopuneensa kielen käyttämisestä arviointikriteerinä 31.5.2016 jälkeen.

Svea Ekonomi AB:n käyttämässä asuinpaikkaruutuihin perustuneessa tilastoinnissa A:lle kertyi vain pohjapisteet, koska hän asui haja-asutusalueella, josta ei kertynyt tilastollisesti merkittävää tietoa. Jos hän olisi asunut asutuskeskuksessa, hänelle olisi asuinpaikan perusteella kertynyt enemmän pisteitä. Käyttämällä perustuslain 9 §:n 1 momentissa hänelle turvattua vapauttaan valita asuinpaikkansa, hän on joutunut luottoyhtiön arvioinnissa epäsuotuisammin kohdelluksi, vaikka hänen asuinpaikastaan ei ollut pääteltävissä edes tilastollisesti mitään hänen tai kenenkään muun luotonmaksukyvyistä tai muistakaan luotonmaksuun vaikuttavista seikoista.

Iän huomioiminen luottokelpoisuuden arvioinnissa voi olla hyväksyttävää lähinnä silloin, kun kysymys on nuorista henkilöistä. Tässä asiassa iän käyttöä luottokelpoisuuden arvioinnissa ei ole luotonhakijan ikä huomioiden voitu perustella kuluttajansuojalla.

Yhdenvertaisuus- ja tasa-arvolautakunta katsoo saamansa selvityksen perusteella, että Svea Ekonomi AB:n käyttämässä pisteytysarvioinnissa on ollut kysymys muita henkilöitä koskevista tilastollisista tiedoista ja maksuhäiriöistä, joiden nojalla on tehty oletuksia A:n luottokelpoisuudesta. Svea Ekonomi AB on sellaisilla henkilöön liittyvillä kielletyillä syrjintäperusteilla kuten sukupuoli, äidinkieli, ikä ja asuinalue olettanut A:n luottokelpoisuuden heikommaksi kuin se muutoin muilla ominaisuuksilla olisi ollut. Samalla Svea Ekonomi AB on sivuuttanut A:n omasta luottokäyttäytymisestä ja -kelpoisuudesta kertovat yksilölliset tiedot, vaikka ne olisivat puoltaneet luoton myöntämistä hänelle. Tämän A:ta koskevan tiedon sivuuttaminen kaavamaisesti tilastollisiin ja abstraktein, muiden maksukäyttäytymisestä syntyneiden maksuhäiriötietojen perusteella ilman hänen luottokelpoisuutensa yksilöllistä arviointia, ei ole oikeasuhtaista eikä siten hyväksyttävää menettelyä yhdenvertaisuuslain 11 §:ssä tarkoitetulla tavalla.

Svea Ekonomi Ab:n käyttämä menettely A:n luottokelpoisuuden arvioinnissa ei siis ole perustunut A:n luottokelpoisuuden yksilölliseen arviointiin vaan kysymys on ollut sellaisesta tilastollisesta arviointimenetelmästä, joka on olennaisin osin perustunut yhdenvertaisuuslain 8 §:ssä ja tasa-arvolaissa kielletyiksi määriteltyihin syrjintäperusteisiin. Lautakunta kiinnittää huomiota myös siihen, että monet käytetyistä erotteluperusteista on mainittu perustuslain 6 §:n 2 momentin syrjintäkieltosäännöksessä. Tällaisiin perustuslain syrjintäkieltosäännöksessä lueteltujen henkilökohtaisiin syihin perustuvan erottelun hyväksyttävyydelle on asetettava erityisen korkeat vaatimukset (ks. esim. PeVL 31/2013 vp ja siinä mainitut PeVL 1/2006 vp, s. 2/I, PeVL 38/2006 vp, s. 2).

Svea Ekonomi AB on perustellut luottokelpoisuuden arvioinnissa käyttämäänsä menettelyä myös taloudellisilla syillä.

Koska luottokelpoisuuden arvioinnissa käytetty menettely on perustunut yhdenvertaisuuslaissa, tasa-arvolaissa ja perustuslain 6 §:n 2 momentissa nimenomaisesti kiellettyihin syrjintäperusteisiin, yhdenvertaisuus- ja tasa-arvolautakunta katsoo, etteivät taloudelliset syyt voi olla sellaisia erityisen

korkeat vaatimukset täyttäviä perusteita, jotka oikeuttaisivat kiellettyihin syrjintäperusteisiin perustuvan erilaisen kohtelun luotonannossa.

Johtopäätös

Edellä esitetyin perustein yhdenvertaisuus- ja tasa-arvolautakunta katsoo, ettei Svea Ekonomi AB filial i Finland ole kyennyt kumoamaan asiassa syntynyttä syrjintäolettamaa ja että Svea Ekonomi AB filial i Finlandin menettely A:ta kohtaan on ollut yhdenvertaisuuslaissa ja tasa-arvolaissa kiellettyä välitöntä moniperusteista syrjintää hänen sukupuoleensa, äidinkieleensä, ikäänsä ja asuinpaikkaansa liittyvien syiden perusteella.

Yhdenvertaisuus- ja tasa-arvolautakunta kieltää Svea Ekonomi AB filial i Finlandia uusimasta A:han tai kehenkään muuhun kohdistunutta lautakunnan päätöksestä ilmenevää yhdenvertaisuuslain 8 §:n ja tasa-arvolain 8 e §:n vastaista menettelyä.

Uhkasakon asettaminen

Hakija on vaatinut tehokkaan, oikeasuhtaisen ja varoittavan uhkasakon asettamista yhdenvertaisuus- ja tasa-arvolautakunnan päätöksen tehosteeksi.

Uhkasakkolain (1113/1990) 8 §:n mukaan uhkasakon suuruutta arvioitaessa on otettava huomioon päävelvoitteen laatu ja laajuus, veloitettun maksukyky ja muut asiaan vaikuttavat seikat.

Yhdenvertaisuusvaltuutettu on yhdenvertaisuuslain noudattamista valvovana valvontaviranomaisena pyrkinyt ohjaamaan vastaajan toimintaa yhdenvertaisuuslain mukaiseksi 18.8.2015 – 11.1.2017 välisenä aikana, siinä kuitenkaan onnistumatta.

Svea Ekonomi AB filial i Finlandin liikevaihto on ollut vuosina 2015-16 noin X miljoonaa euroa vuodessa ja vuonna 2017 yli X miljoonaa euroa. Liikevoitto on ollut vuosina 2015-16 yli X miljoonaa euroa vuodessa ja vuonna 2017 yli X miljoonaa euroa.

Ottaen huomioon edellä mainitut seikat, yhdenvertaisuus- ja tasa-arvolautakunta asettaa kieltopäätöksensä tehosteeksi 100 000 euron uhkasakon.

Uhkasakkolain 6 §:n 3 momentin mukaan määrääjän pituutta harkittaessa on otettava huomioon päävelvoitteen laatu ja laajuus, veloitettun mahdollisuus noudattaa sitä sekä muut asiaan vaikuttavat seikat.

Edellä mainitut seikat huomioon ottaen yhdenvertaisuus- ja tasa-arvolautakunnan kieltopäätöstä on noudatettava kuuden kuukauden kuluessa päätöksen tiedoksisaamisesta.

Yhdenvertaisuus- ja tasa-arvolautakunnan kieltopäätöstä on noudatettava yhdenvertaisuus- ja tasa-arvolautakunnasta annetun lain 13 §:n 4 momentin mukaan muutoksenhausta huolimatta, ellei hallinto-oikeus toisin määrää.

Yhdenvertaisuus- ja tasa-arvolautakunnan päätös

Yhdenvertaisuus- ja tasa-arvolautakunta päätti hyväksyä esittelijän esityksen.

Lainkohdat

Laki yhdenvertaisuus- ja tasa-arvolautakunnasta (1327/2014) 1 §, 7 §, 12 §, 13 §

Yhdenvertaisuuslaki (1325/2014) 2 § 1 momentti, 8 §, 10 §, 11 § 1 ja 2 momentti, 18 § 1 momentti, 20 § 3 momentti, 21 § 2 momentti, 28 §

Naisten ja miesten tasa-arvosta annettu laki (609/1986) 7, 8 e §, 21 § 1 ja 2 momentti

Perustuslaki (731/1999) 6 §, 9 § 1 momentti, 15 §, 17 §, 22 §

Kuluttajansuojalaki (38/1978) 7 luku 14 §

Luottolaitostoiminnasta annettu laki (610/2014) 15 luku 18 §

Miesten ja naisten yhdenvertaisen kohtelun periaatteen täytäntöönpanosta tavaroiden ja palvelujen saatavuuden ja tarjonnan alalla 13.12.2004 annettu neuvoston direktiivi (2004/113/EY) 5 artikla

Kulutusluottosopimuksista ja neuvoston direktiivin 87/102/ETY kumoamisesta 23.4.2008 annettu Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiivi (2008/48/EY) 8 artikla 1 kohta

Ulkasakkolaki (1113/1990) 4 §, 5 §, 6 §, 7 §, 8 §, 22 §, 23 §, 24 § 1 momentti

Muutoksenhaku

Muutoksenhakuohjaus liitteenä.

Asian ovat päättäneet Tuomas Ojanen (puheenjohtaja), Outi Anttila, Paula Ilveskivi, Riitta- Maija Jouttimäki, Juha Lavapuro, Katja Leppänen (eri mieltä), Jukka Lindstedt (eri mieltä), Pirkko Mahlamäki, Liisa Nieminen, Husein Muhammed (eri mieltä), Jukka Siro, Niina Mäntylä (eri mieltä), Henrik Gustafsson ja Raija Meriläinen. Asian esittelijä Juhani Kortteinen.

Jäsenten Leppänen, Lindstedt, Muhammed ja Mäntylä eriävä mielipide:

Olemme lautakunnan enemmistön kanssa muutoin samaa mieltä, mutta katsomme oikeaksi uhkasakon määräksi 70 000 euroa.